

Poort- en dienstwoning Paushuize

Oogstrelend vakwerk

Naast het monumentale Paushuize in de Utrechtse binnenstad staan een poortwoning uit 1633 en een dienstwoning uit 1915. Stadsherstel Utrecht kreeg de panden in 2016 in erfpacht. Op basis van een uitgebreid bouw- en kleurhistorisch onderzoek voerde De Heeren Bouwmeester uit Woerden een restauratie uit.

Tekst Els Arends | Fotografie Jacqueline Besemer, Rebke Klokke, U.M.S.

De zitkamer van de dienstwoning tijdens en na de restauratie.

Het poortgebouw bevindt zich rechts van de met natuursteen gedecoreerde poort van Paushuize. Het stamt oorspronkelijk uit 1633 en kreeg na diverse verbouwingen, een uitbreiding, gedeeltelijke afbraak en een stukje nieuwbouw in 1915 zijn huidige verschijningsvorm. Aanpalend ligt de dienstwoning uit 1915 met tuin en een overkapping van staal en glas voor de rijtuigen. Stadsherstel wilde twee woningen realiseren, in de poortwoning een van honderdvijfendertig vierkante meters en in de dienstwoning een van tachtig vierkante meters. De gebouwen werden tot op de balklagen gestript en kregen een nieuwe indeling, vertelt projectmanager Chris Gresnigt van De Heeren Bouwmeester. De muur die in het verleden tussen de twee panden op de begane grond was doorgebroken, is weer gedicht. Ook zijn er muren gesloopt om grotere kamers te creëren en werd op de eerste etage van de poortwoning een slaapkamer opgeofferd voor een eigentijdse badkamer. 'We hebben zoveel mogelijk historisch materiaal

opnieuw gebruikt, waar nodig aangevuld met 'nieuwe' oude bouwmaterialen. Vanwege de nieuwe indeling moesten sommige oorspronkelijke kozijnen en deuren verplaatst worden.' Achter gladde afwerkplaten kwamen negentiende-eeuwse paneeldeuren tevoorschijn, die in ere zijn hersteld.

Isolatiewaarden

Bij de restauratie zijn uiteraard maatregelen genomen om te voldoen aan alle eisen op het gebied van ventilatie en isolatie. Het was zoeken wat wel en niet mogelijk is. Historische kozijnen zijn meestal te smal voor dubbel glas. Monumentenglas is dan een optie, vaak in combinatie met een achterzetraam om de isolatiewaarden te halen. Monumentenglas bestaat uit twee glasplaten die, met een folie ertussen, tegen elkaar zijn geplakt. Niet zomaar glas, legt Chris uit. 'De buitenste laag is getrokken glas, zodat de aanblik 'leeft', net als bij oud glas. Nieuw glas zou veel te strak ogen in de historische gevel.'

Het complex Paushuize, een korte geschiedenis

De poort- en dienstwoning aan de Kromme Nieuwegracht 49 A en 49 B in Utrecht maken deel uit van het complex Paushuize, genoemd naar Adrianus VI (1459-1523) - de enige Nederlandse paus ooit. In 1517 kocht hij op deze plek een perceel om een huis te laten bouwen voor na zijn pensionering. Uiteindelijk heeft hij er nooit gewoond. Tot de reformatie viel Paushuize onder immuniteit van de Pieterskerk, daarna kwam het in particuliere handen. Begin negentiende eeuw betrok de provinciale griffie de gebouwen. Sinds 1954 is de Provincie Utrecht eigenaar van het complex, dat in 1997 deels verkocht werd aan de Universiteit Utrecht. In 1978 kreeg Paushuize een representatieve functie. Na de restauratie van het huis zelf (2010/2011) besloot de provincie de poort- en dienstwoning in erfpacht te geven aan Utrechtse Maatschappij tot Stadsherstel N.V. Deze club zet zich in voor behoud van het Utrechtse erfgoed door monumenten aan te kopen, te restaureren en te verhuren. Inmiddels zijn de woningen alweer anderhalf jaar verhuurd.

Er is uitgebreid kleuronderzoek gedaan, onder meer met kleurentrappen die alle verflagen uit het verleden zichtbaar maken.

'Kleurentrapjes brachten alle verflagen uit het verleden in het zicht'

Doorkijkje vanuit de zitkamer in de poortwoning naar de keuken.

Praktijk en theorie

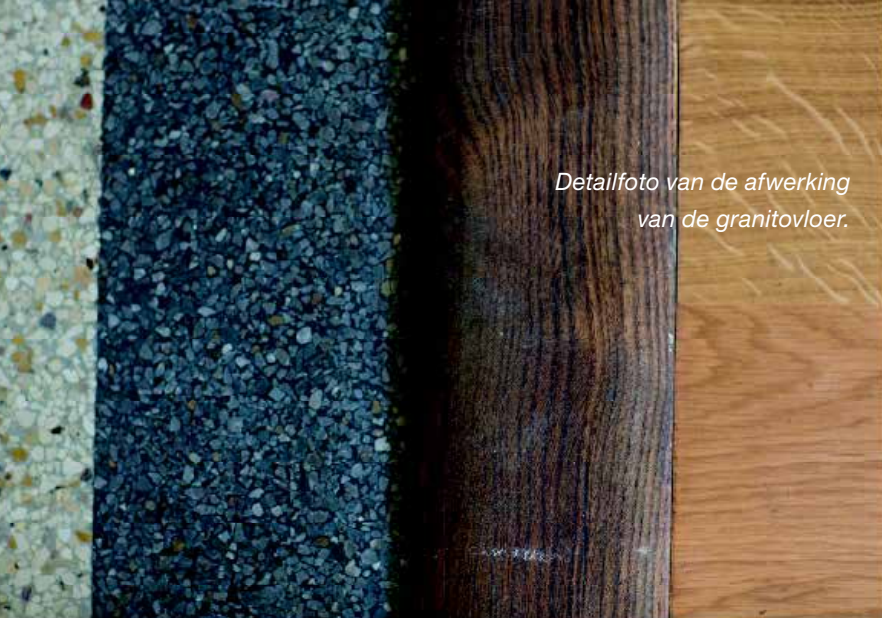
Voor een nieuwe badkamer is nieuw leidingwerk onder de kinderbinten aangelegd met daarop een vloer van lewis- ofwel zwaluwstaartplaten, een cementlaag en een granito afwerking. 'Dat is veel gewicht. De vraag is dan of de balken eronder verzwwaard moeten worden of niet. De constructeur kwam met allerlei maatregelen, maar uiteindelijk bleek verzwaring niet nodig.' Chris legt uit dat praktijk en theorie nogal eens uit elkaar willen lopen. 'De vakman heeft gevoel voor verhoudingen en weet welk gewicht een balk aan kan. Vanachter een bureau is dat moeilijker te bepalen.'

Interieurafwerking

Aan de interieurafwerking ging veel onderzoek vooraf. Om de kleurstelling van een oorspronkelijk stuk granito, aangetroffen in de hoofdgang van de poortwoning, zo dicht mogelijk te benaderen werden monsterstukken gemaakt. Kleurentrapjes brachten alle houtverflagen uit het verleden in het zicht. Ook hielp dat bij het afpellen van de ruimtes sporen van oudere afwerkingen bloot kwamen te liggen, zoals randjes van behang en een wandbespanning. Op basis van al deze informatie kon het team afgewogen keuzes maken. De bouwsporen zijn overigens zo veel mogelijk bewaard en door de nieuwe afwerkingslagen aan het oog onttrokken. Naar aanleiding van restanten van spanbehang achter

Oude technieken die opnieuw zijn toegepast: het op een lattenframe gespannen jute vormt een goede basis voor het behang dat zo niet vochtig kan worden. Er is gekozen voor moiré behang.

Detailfoto van de afwerking van de granitvloer.

‘We besloten de oude techniek van spanbehang opnieuw toe te passen’

boardwandjes van recente datum besloot Stadsherstel deze oude techniek opnieuw toe te passen tegen de binnenkant van de decimeters dikke buitenmuren van de poortwoning. De op een lattenframe gespannen bevochtigde jute, die bij het drogen strak trekt, vormt een goede basis voor behang dat zo (een paar centimeters van de muur af) niet meer vochtig kan worden. Tussen het frame voor het spanbehang zijn extra latten aangebracht om schilderijen aan te kunnen ophangen – een slimigheidje.

Het resultaat van de restauratie is oogstrelend. Kromme Nieuwegracht 49 A en 49 B, zoals de woningen nu officieel genoemd worden, zullen de huurders veel woonplezier geven. ■

Net als Chris Gresnigt (projectleider, werkvoorbereider en uitvoerder) had Sjaak van Rijn, werkzaam bij Stadsherstel Utrecht drie petten op: opdrachtgever, architect en opzichter. De twee hadden wekelijks ter plekke overleg over de details van de restauratie.

Vakgroep Restauratie

De Heeren Bouwmeester B.V. uit Woerden is aangesloten bij de Vakgroep Restauratie, de landelijke branchevereniging van erkende restauratiebouwbedrijven. De zesendertig leden van de Vakgroep Restauratie nemen samen tweederde van de restauratiebouwproductie in ons land voor hun rekening, variërend van onderhoud en restauraties van woonhuizen tot herbestemmingen van fabriekscomplexen en kerken. De Vakgroep zet zich al ruim achtendertig jaar in voor het waarborgen van kwaliteit, innovatie, het behoud van ambachtelijk vakmanschap en treedt op als belangenbehartiger en gesprekspartner binnen de restauratie- en monumentenwereld. De leden van de Vakgroep Restauratie voldoen aan strenge kwaliteitsnormen. Lees meer op www.vakgroeprestauratie.nl

Voor meer informatie over De Heeren Bouwmeester: www.deheerenbouwmeester.nl

**Vakgroep
Restauratie**

Partners in restauratie,
onderhoud en herbestemming